

Monika Pokorska-Iwaniuk

*UAM w Poznaniu, Instytut Językoznawstwa,
Zakład Baltologii, Lituanistyka*

ZNAD BIRUTY MAIRONISA **– POLSKIE DZIEŁO LITEWSKIEGO TWÓRCY**

Jonas Mačiulis – Maironis, to znany poeta litewski, piszący w końcu XIX i na początku XX wieku. Maironis urodził się 2 listopada 1862 roku w majątku Pasandrowo (lit. *Pasandravys*)¹. Jego rodzina od pokoleń związana była z powiatem rosieńskim, rozciągającym się wzdłuż rzeki Dubissy. Ojciec, Aleksandras Mačiulis, posiadał dosyć duże i dochodowe gospodarstwo we wsi Bernotai w parafii Betygoła (*Betygala*). Matka, Ona Kurmauskaitė, pochodziła z pobliskiej wsi Šimkaičiai.

Maironis przykładał wielką wagę do wykształcenia. Sam, osiągnąwszy najwyższe stopnie naukowe, cenił w ludziach dążenie do wiedzy. Tę wiarę w moc słowa zaszczerpił mu jeszcze w dzieciństwie ojciec, który umiał pisać i czytać i jak podaje Zaborskaitė „[...] knyga nebuvo retas svečias Mačiulių namuose” (książka nie była rzadkim gościem w domu Mačiulisów)². Chcąc zapewnić dzieciom lepszy start w życiu i stworzyć warunki do jak najlepszego rozwoju intelektualnego, ojciec wymagał, aby w domu rozmowy z nim prowadzone były w języku polskim, a ponieważ matka i służba mówili po litewsku, więc dzieci były dwujęzyczne „[...] su kaimynais, su samdiniiais, su žmona Aleksandras Mačiulis tebekalba lietuviškai, bet su savo vaikais jau visados

¹ Przytaczając w pracy wiadomości z życiorysu poety, opieram się głównie na następujących pozycjach: J. Tumas, *Lietuvių Literatūros paskaitos, Draudžiamasis laikas – „Apžvalgos” grupė*, Kaunas 1924; J. Brazaitis, *Raštai*, T. 2, Chicago 1981; V. Zaborskaitė, *Maironis*, Vilnius 1987; „Literatūra ir kalba”, *Maironis*, T. XXI, Vilnius 1990. Trzeba zaznaczyć, że nie zawsze udało się zidentyfikować nazwy polskich majątków i wsi, i wtedy podawana jest tylko wersja litewskojęzyczna (w Nom.) lub domniemane polskie brzmienie. Podobny problem pojawia się przy pisowni nazwisk.

² V. Zaborskaitė, *Maironis*, Vilnius 1987, s. 15.

bešneka lenkiškai” (z sąsiadami, z pracownikami, z żoną Aleksander Mačiulis rozmawia po litewsku, ale ze swoimi dziećmi zawsze po polsku)³.

Ojciec w głębi duszy pozostawał Litwinem, który szanował własną tradycję, jednak z drugiej strony cenił dorobek i uznawał wyższość polskiej kultury i nauki. Nie dziwi więc fakt, że swoje trzy córki posłał do szkoły polskiej, ale równocześnie w zaciszu domowym śpiewał z dziećmi dainy i czytał książki litewskie. Będąc zamożnym włościaninem, prowadził swoje interesy i organizował spotkania towarzyskie, obracając się w kręgach szlacheckich. Algirdas Lipčius wspomina:

Mačiulio sodyboje ir namuose lankydavęsi net apylinkės dvarų savininkai – bajorai Navickai ir kt” (U Mačiulisów w domu zbierali się nawet właściciele okolicznych dworów – szlachcice Nowiccy i inni)⁴.

A Pranas Šniūkšta pisze:

Dvarininkai, kurie bendravo su Mačiuliu, kviesdavo į svečius ir jo sūnų Joną, kai šis būdavo namuose, ir net bandė piršti jam savo dukteris, nes Jonas buvo gražus ir protingas jaunuolis, geras dainininkas, poetas. (Szlachta, która utrzymywała kontakty z Mačiulisami zapraszała w gości ich syna Jonasa, kiedy ten bywał w domu i nawet próbowała wyswatać mu swoje córki, ponieważ był on przystojnym i mądrym młodzieńcem, dobrym śpiewakiem, poetą)⁵.

Utożsamianie się ojca z dwoma narodowościami na pewno wpłynęło na postawę młodego Maironisa i jego późniejsze wybory drogi życiowej. Do gimnazjum kowieńskiego Maironis zdał egzaminy w 1873 roku i zapisany został pod nazwiskiem Maculewicz, a nie Mačiulis. Pisywał dużo listów, prowadził obfitą korespondencję z siostrami. Wiersze z tamtego czasu, niestety nie zachowane, tworzył w języku polskim.

Możliwość ciągłego obcowania z literaturą polską otworzyła przed Maironisem nowe horyzonty, stworzyła warunki do uzyskania lepszego, pełniejszego wykształcenia. Młody poeta, który kształtował się pod wpływem kultury polskiej czy też polskojęzycznej kultury dawnego Wielkiego Księstwa, z literaturą polską zetknął się już w domu rodzinnym. Zaczytywał się w poezji

³ J. Tumas, *Lietuvių Literatūros paskaitos, Draudžiamasis laikas – „Apžvalgos” grupė*, Kaunas 1924, s. 22.

⁴ A. Lipčius, *Maironis*, Vilnius 1990, s. 416; „Literatūra ir kalba”, t. XXI.

⁵ P. Šniūkšta, *Maironis*, Vilnius 1990, s. 424; „Literatūra ir kalba”, t. XXI.

Mickiewicza, Słowackiego, jego wrażliwość twórczą kształtowali ci właśnie polscy wielcy romantycy, a ponieważ romantyzm w literaturze litewskiej pojawił się z dużym opóźnieniem, bo dopiero w końcu XIX wieku, równocześnie z nim do głosu dochodziły i miały swoje odzwierciedlenie w twórczości idee pozytywistyczne, znane między innymi z lektury Prusa, Konopnickiej czy Asnyka. Możliwe, że te młodzieńcze fascynacje zaważyły na ukształtowaniu się postawy twórczej Maironisa.

Gimnazjum Mačiulis skończył w 1883 roku i wybrał studia na Uniwersytecie Warszawskim. Otrzymał pozwolenie na rozpoczęcie nauki w Warszawie od generalnego gubernatora z Kowna, jednak nie skorzystał z okazji i ostatecznie papiery złożył na wydział historyczno-filologiczny Uniwersytetu w Kijowie, wiążąc z nim nadzieje na przyszłą karierę naukową⁶.

Nie wiadomo, dlaczego Mačiulis odstąpił na czas jakiś od już w dzieciństwie jasno skryształizowanych planów pójścia do seminarium duchownego. Możliwe, że powodem było rozbudzone w ostatnich latach gimnazjalnych zamiłowanie do literatury, zainteresowanie historią. Istnieją też przypuszczenia, że na drodze kariery kapłańskiej stanęła pierwsza miłość – gorące uczucie, jakim obdarzył poeta szlachciankę Teklę Nowicką (Navickaitė). We wspomnieniach Jadwigi Żukauskaitė-Jokantienė⁷ przedstawiona jest ona jako niezwykle piękna, energiczna, wesoła i wykształcona młoda kobieta; znała język francuski, niemiecki, rosyjski, czytała po litewsku wiersze Maironisa⁸. Nie ma wyraźnych dowodów na to, że rodziny młodych sprzeciwiały się ich połączeniu, ale Jokantienė przypuszcza, iż na przeszkodzie stanęła kwestia majątkowa, dotycząca sporu o wielkość posagu młodej szlachcianki. Wówczas do głosu doszły również wcześniejsze oczekiwania rodziców do swoich dzieci i losy ich potoczyły się niemal jak w znanej drobnoszlacheckiej pieśni. Przypomniano sobie, że Ma-

⁶ Uważa się, że Uniwersytet w Kijowie przekazywał tradycje zamkniętego Uniwersytetu Wileńskiego. Wykładali tutaj profesorowie z Wilna, również tutaj przewiezione zostały wileńskie zbiory biblioteczne. Patrz: V. Zaborskaitė, dz. cyt., s. 20.

⁷ Prawdopodobnie Jadwigi Jokackiej z domu Żukowskiej, brak polskiej wersji nazwiska, w litewskich źródłach występuje Jadvyga Žukauskaitė-Jokantienė.

⁸ Jadwiga Jokacka z Teklą Dąbrowicz (Dambravičienė) z domu Nowicką spotkała się w 1941 roku, gdy obie tym samym pociągiem wywiezione zostały na zesłanie na Syberię. W Kraju Altajskim mieszkały razem przez pięć lat i tam zaprzyjaźniły się. Tekla zwierzała się współtowarzyszce niedoli i otwarcie przyznawała, że Maironis był jej pierwszą i jedyną miłością: „Dambravičienė dažnai sakydavusi, kad Maironis buvęs jos pirmoji ir vienintelė meilė. Ji prisimindavusi, kad, kai ji jaunystėje tėvų namuose skambinusi fortepijonu, o Maironis drauge dainuodavęs, jis prisiglausdavęs prie jos ir apglėbdavęs jos pečius” („Dambravičienė często mówiła, że Maironis był jej jedyną i pierwszą miłością. Wspominała jak w młodości, w domu rodzinnym, grała na fortepianie, a Maironis śpiewając, przytulał się i obejmował ją”). J. Jokantienė, *Maironis*, Vilnius 1990, s. 432; „Literatūra ir kalba”, t. XXI.

ironis ma zostać księdzem, a Tekla wyjść za mąż za dużo starszego, ale mającego szlachcica Dąbrowicza (Dambravičius) i ostatecznie rozwiano nadzieje zakochanych⁹. Mimo to, uczucie, jakim oni siebie nawzajem obdarzyli, przetrwało do końca. U schyłku życia oboje spotykali się jeszcze, czy to w majątku Tekli w Kaczerginiach (Kačerginè)¹⁰, czy w Kownie u Maironisa.

Zapewne to niepomysłny obrót wypadków i lojalność w stosunku do rodziców spowodowały, że po roku nauki w Kijowie Maironis rzucił studia na tamtejszym uniwersytecie i w 1884 roku przeniósł się do seminarium duchownego w Kownie, tak jak pierwotnie planował. W roku 1888 Mačiulis skończył seminarium duchowne, a otrzymawszy stypendium, rozpoczął studia w Akademii Duchownej w Petersburgu. Chodził na wykłady z teologii, uczył się języków: łaciny, greki, hebrajskiego, francuskiego i niemieckiego.

Maironis zrezygnował wówczas niemal zupełnie z uprawiania publicystyki, a więcej czasu poświęcał lekturom – studiom literackim. Jego ukochanym autorem pozostał Adam Mickiewicz. Można nawet powiedzieć, że w czasach studenckich Maironis odkrywał poezję Mickiewicza na nowo, zaczął się w nią wczytywać i odkrywać dla siebie nowe wartości. Oprócz Mickiewicza wśród autorów pism pochłanianych przez Maironisa są nazwiska wielkich romantyków: Goethego, Schillera, Puszkina. Wtedy też, jak podaje Tumas, ulubioną książką Mačiulisa, i to ulubioną na całe życie, stał się – bynajmniej nie zgodnie z gustem romantycznym, ale z upodobaniami pokolenia warszawskiej Szkoły Głównej¹¹ – *Charakter* angielskiego pisarza Samuela Smilesa¹².

Święcenia kapłańskie Maironis otrzymał w 1891 roku¹³. Naukę w Akademii Duchownej w Petersburgu skończył rok później i otrzymał tytuł magistra

⁹ Tamże, s. 431-432.

¹⁰ Tak prawdopodobnie mogła brzmieć nazwa tego majątku. Źródła litewskie podają tylko wersję litewską.

¹¹ Patrz S. Fita, *Pokolenie Szkoły Głównej*, Warszawa 1980, s. 24-25.

¹² Samuel Smiles (1812–1904) – pisarz, działacz społeczny, wyśmiewany i niedoceniany przez krytyków, napisał oprócz wspomnianej, najsłynniejszej pozycji, *Self-help* (1859), również szereg pozytywnych biografii. *Pomoc własna* tłumaczona była na wszystkie języki europejskie. Przekład polski, redakcji „Przeglądu Tygodniowego” ukazał się w 1867 roku, a następnie w 1871 roku. Dalszy ciąg tej książki, *The character – Charakter*, ukazał się w „Kłosach” w 1873 roku w przekładzie Lubowskiego, a następnie w 1879 roku w tłumaczeniu Przyborowskiego. Patrz: *Encyklopedia S. Orgelbranda*, t. XIII, Warszawa 1902.

W jaki sposób i kiedy Maironis zapoznał się z książką tego pisarza i w jakim tłumaczeniu ją czytał, pozostanie w sferze domysłów. Kwestią otwartą też jest recepcja Smilesa w Rosji, Maironis bowiem mógł się teoretycznie zapoznać z jego utworami za pośrednictwem tłumaczeń rosyjskich, na temat których nie udało mi się znaleźć żadnej literatury.

¹³ We wszystkich znanych mi i ogólnie cenionych monografiach poety okoliczności tego wydania nie są szczegółowo opisywane. Taką krótką informację podaje autor podpisujący się

teologii. Praca dysercyjna dotyczyła postaci świętego Anzelma z Canterbury – arcybiskupa, filozofa, autora prac teologicznych¹⁴.

Po latach nauki Maironis rozpoczął okres żmudnej pracy dydaktycznej. Najpierw, od 1892 roku, przez dwa lata pracował w kowieńskim seminarium duchownym. Potem w latach 1894–1909 w Akademii Duchownej w Petersburgu, po czym ponownie, do 1914 roku, w seminarium w Kownie. W latach 1922–1932 pracował na Uniwersytecie Kowieńskim, na którym pełnił obowiązki dziekana Wydziału Teologiczno-Filozoficznego, a następnie był kierownikiem Katedry Teologii Moralnej. W ciągu tych lat Maironis od stopnia doktora doszedł do profesury akademickiej.

Lata I wojny światowej, gdy seminarium zostało przeniesione z Kowna do dworu w Woszokianach (Vašuokėnai) niedaleko Traszkun (Troškūnai), a potem do Poniewieża, Maironis spędził u przyjaciół w Krakinowie (Krekenava). Maironis wbrew swemu usposobieniu i upodobaniom był osobą publiczną. Musiał nią być. Sława, której doświadczył już za życia, miała zresztą oczywiście swoje miłe strony. Gdzie tylko przybywał, okazywało się, że ludzie z pamięci cytują lub śpiewają jego wiersze. Sława jednak z pewnością nie pomagała mu na jego drodze kapłańskiej.

Pod koniec pracowitego żywota piastował prałat Maironis cały szereg godności. Był doktorem teologii, profesorem Uniwersytetu Litewskiego, rektorem Kowieńskiego Seminarium Duchownego, prałatem Kapituły Kowieńskiej, honorowym kanonikiem Katedry mohylewskiej¹⁵.

Oczekiwano, a i on sam najwyraźniej żywił nadzieję, iż otrzyma w końcu sakrę biskupią.

pseudonimem Sirius w zamieszczonym w „Przeglądzie Wileńskim” z 1932 roku artykule pt. *Zgon Maironisa*.

¹⁴ Taki temat pracy podaje Maironis w napisanym w 1922 roku życiorysie. Dokument ten wydrukowany został w „Literatūra ir kalba”. Patrz: „Literatūra ir kalba”, t. XXI, *Maironis*, Vilnius 1990, s. 361-363. Zaborskaitė podaje zupełnie inny temat pracy magisterskiej Maironisa. Dokładnie cytuję: „[...] patvirtinamas teologijos magistro vardas, kuriam gauti, be teologijos dalykų, jis dar rašė referatą (diseraciją) iš rusų literatūros, tema A. V. Kolcovo poezija” (zatwierdzono tytuł magistra, który otrzymał – nie licząc przedmiotów teologicznych – za napisany referat [dyserację] z literatury rosyjskiej zatytułowany A.V. Kolcovo poezija). Bardzo możliwe, że taką pracę Maironis napisał, ale nie musiała ona być tematem pracy magisterskiej. Trzeba dodać, że teksty Maironisa z zakresu teologii nie zostały do tej pory opracowane i są złożone w archiwach muzealnych w Kownie. Taką informację przekazała mi osobiście pani Regina Mažukėlienė, pracująca w Muzeum Literatury Litewskiej im. Maironisa w Kownie.

¹⁵ Patrz: Sirius, *Zgon Maironisa*, „Przegląd Wileński” 1932, nr 13.

W późniejszym okresie swojego życia Maironis coraz bardziej odsuwał się od kultury polskiej, nie można jednak powiedzieć, że całkowicie stracił z nią kontakt. Miał między innymi wykłady z literatury światowej, w tym z literatury polskiej, a przez pewien czas uczył języka polskiego w seminarium. Kontakty z ziemiaństwem i polską inteligencją utrzymywał do późnych lat starości. Chętnie był zapraszany i goszczony. Mačiulis, który cieszył się dobrym zdrowiem, po raz pierwszy poważniej zaniemógł na przełomie 1927 i 1928 roku. Leczył się wówczas w niemieckim kurorcie w Wildungen. Po raz drugi niespodziewanie poczuł się źle w 1932 roku podczas wakacji, które spędzał w Cytowianach. Wrócił do Kowna i od razu poddano go operacji w szpitalu miejskim. Niestety stan jego nie polepszył się i zmarł wcześniej rano 28 czerwca 1932 roku.

Wśród wielu dzieł, jakie po sobie pozostawił, na uwagę zasługuje przede wszystkim jego zbiorek poetycki *Pavasario balsai* (*Odgłosy wiosny*, jak zwykle się ten tytuł tłumaczyć). Spuścizna literacka Maironisa obejmuje również: poematy *Lietuva* (*Litwa*, 1888), *Tarp skausmų į garbę* (*Przez mękę do chwaty*, 1893), *Znad Biruty*, 1904, *Jaunoji Lietuva* (*Młoda Litwa*, 1907), *Raseinių Magdė* (*Magda z Rosieni*, 1909), *Mūsų vargai* (*Nasze niedole*, 1913), trzy dramaty historyczne: *Kęstučio mirtis* (*Śmierć Kiejstuta*, 1921), *Vytautas pas kryžiuočius* (*Witold u Krzyżaków*, 1925), *Didysis Vytautas – Karalius* (*Witold Wielki – król*, 1930), a także prace z zakresu teologii, historii (najbardziej znana – *Apsakymai apie Lietuvos praeiga – Opowieści o wydarzeniach na Litwie*, 1886), socjologii, literatury (między innymi wykłady o Kristijonasie Donelaitisie czy Antanasie Baranauskasie) oraz szkice krytyczne i teksty publicystyczne¹⁶.

Pomimo uładowanej legendy do użytku publicznego, sądy współczesnych o Maironisie były bardzo różnorodne, a często sprzeczne. W jakimś stopniu odbijają one wyraźną od pewnego momentu dwutorowość życia Mačiulisa. Z jednej strony starał się być dobrym księdzem, wymagającym nauczycielem, roztropnym pedagogiem, wzorem cnót i zachowań dla wiernych. Z drugiej rośla w nim chęć do pisania, otaczał się gronem wielbicieli sztuki, żywo interesował się rynkiem wydawniczym, wspierał działalność teatrów, sam zresztą jako mecenas sztuki chętnie organizował przyjęcia. Był sławny i kochany jako poeta, a jego wiersze znane w każdym zakątku kraju. Obie postawy nie godziły się ze sobą. Maironisowi daleko było do kapłańskich cnót skromności i umiarkowania, a jednocześnie nie umiał pogodzić się ze światową próżnością. Bezustannie

¹⁶ Wszystkie liryki, poematy i dramaty Maironisa, jak również jego teksty krytyczne i publicystyczne zostały wydane w trzytomowym zbiorze *Raštai* (*Pisma zebrane*), t. I i II, 1988, t. III (pirmoji i antroji knyga), Vilnius 1992.

stawał wobec konieczności ciągłych kompromisów życiowych, żył w stanie rozdwojenia wewnętrznego.

Niewątpliwie ten brak wyraźnego samookreślenia znajduje pewne odzwierciedlenie w poezji Maironisa, w tonie skrywanego żalu i pretensji do losu. Nigdy nie przechodzą one jednak w romantyczny otwarty bunt, nie prowadzą więc też do przesilenia i bezwzględnej afirmacji tego, co duchowe. Jego strofy, wyznania natury filozoficznej, stanowią nie tyle wyznanie wiary, co wątpliwości, trosk, słabości, są to ślady nie bitew, ale potyczek duchowych. W utworach patriotycznych z kolei zachęta do walki o lepsze jutro, pochwała wytężonej, ciężkiej pracy miesza się z tonem elegijnym, wspomnieniem minionej świetności. Maironis ukazuje przeszłość w kontraście z terażniejszością, porównuje, szuka wspólnych pierwiastków, wzywa do odrodzenia narodu w jego dawnej.

Maironis zawsze bronił się przed taką analizą jego twórczości, która doszukuje się w wierszach bezpośredniej ilustracji przypadków jego życia:

[...] nereikią manyti, poetas esą pats išgyvenęs visą ką rašęs; tik jis galīs įsivaizduoti kitą gyvenimą taip, lyg kad tai būtų jo paties pergyvenimai.

(nie wolno myśleć, jakoby poeta sam przeżył wszystko to, co napisał, tylko on może wyobrazić sobie życie innych tak, jakby to były przeżycia jego samego)¹⁷.

Trzeba jednak przyznać, że zgodnie z zasadą ekspresji romantycznej, utrzymaną zresztą w pozytywistycznym rozumieniu współzależności autora i tekstu, w wielu jego wierszach podmiot liryczny jest bezsprzecznie odbiciem samego autora. Tym samym historia życia poety, jego przeżycia i przemyślenia przewijają się w strofach niejednego utworu, który nie tyle stanowi ich ilustrację, co właśnie przetworzenie czy refleksję nad nimi. Często zresztą wiersze Maironisa przekraczają horyzont swojego czasu i choć jego biografia nie wydaje się wielce zajmująca, przeciwnie, może i odstręczać bezbarwnością, cechami typowymi dla epoki, środowiska domowego i zawodowego, to – o dziwo – jego liryka pozostaje zjawiskiem ciągle żywym. Obecna jest nie tylko w lekturze szkolnej i rozważaniach historycznoliterackich, ale w ogóle chętnie czytana i ważna w sporach o kształt literatury litewskiej.

Maironis jest twórcą ciągle obecnym w literaturze litewskiej. Jego twórczością interesowali się i w dalszym ciągu interesują się nie tylko krytycy i historycy literatury, ale również pisarze i poeci. Znany, ceniony i powszechnie

¹⁷ K. Paltarokas, *Maironis*, „Literatūra ir kalba”, t. XXI, Vilnius 1990, s. 463.

szanowany, w literaturze litewskiej znalazł się na pozycji niemal wieszczej. Począwszy od roku 1891, kiedy to ukazała się pierwsza recenzja utworów Maironisa, w prasie i w formie książkowej drukowane były teksty o życiu i twórczości poety, których autor bibliografii prac o Maironisie, Romas Adomavičius, doliczył się ich około pięciuset¹⁸. Należałoby się spodziewać, iż rodzima nauka o literaturze uhonorowała go sporą liczbą solidnych i wnikliwych studiów. Niestety, mimo wielu głosów o twórcy, tylko kilka z nich wykracza poza ramy wypowiedzi okolicznościowych czy szkicowych.

Biorąc pod uwagę czas i miejsce ukazywania się tekstów krytycznych o Maironisie, zauważa się pewne – narzucające się zresztą – prawidłowości, które naturalnym porządkiem rzeczy odpowiadają różnym etapom życia umysłowego na Litwie, począwszy od przełomu XIX i XX wieku. Przede wszystkim większość głosów o poecie pojawiała się w rytmie rocznicowym. Najbogatsze wydawniczo były lata: 1913 – 25-lecie pracy poety, 1922 – 60. rocznica urodzin twórcy, ważny był 1932 rok – data śmierci poety.

W latach powojennych, w pierwszych dwudziestu latach Litwy sowieckiej, a ściślej mówiąc od 1944 do 1963 roku, nastąpiła blisko dwudziestoletnia przerwa w obecności Maironisa na Litwie. Wtedy to wrogo zapatrywano się na twórczość poety – księdza i patriotę¹⁹. W 1962 roku zaczęto przywracać na Litwie pamięć o nim i wznawiać pisma; w 1982 roku, jeszcze w epoce breżniewowskiej, uczczono 50. rocznicę śmierci poety. Obfity materiał, na który składa się tak duża liczba wypowiedzi, daje z jednej strony wrażenie nadmiaru, ale z drugiej pozostawia niedosyt. W masie tekstów, notatek prasowych tylko kilka okazało się oryginalnych i twórczych. Ogromna większość powieliała schematy, prezentowała opinie na tyle ogólnikowe, że można by je z niewielkimi zmianami przypasować do twórczości innych poetów odrodzenia narodowego: wypuściła pierwiastki patriotyczne, aspekty historyczne, litewskość. Nagminnie pojawiały się zwroty typu „krzewiciel litewskości”, „piewca walki o wyzwolenie narodowe”, „bojownik o język”.

¹⁸ Szczegółowych informacji o wszystkich dziełach Maironisa można szukać w pracy: R. Adomavičius, *Maironio raštų bibliografija (1883–1989)*, Vilnius 1990. Jest to spis, obejmujący lata 1883–1989, w którym zamieszczone zostały wydania książkowe dzieł Maironisa, wycinki utworów ukazujące się w prasie; recenzje, monografie i artykuły krytyczne.

¹⁹ W ciągu tych 19 lat milczenia o nim w kraju poeta nie zniknął całkowicie z wydawniczego obiegu, jako że prace o nim drukowane były za granicą. Ośrodki, które rozpowszechniały literaturę litewską, znajdowały się głównie w miastach USA: Chicago, New York, Cleveland. Dla emigrantów litewskich przypomnienie i propagowanie rodzimej poezji stało się patriotycznym obowiązkiem.

Wyłaniała się z tego spiżowa postać wieszczca, człowieka bez skazy, romantyka – bo tak go określano – ale dość jednolitego wewnątrznie. Zacierając się przy tym zupełnie samoistna wartość liryki Maironisa, która bez wątplenia zasługuje na wysoką ocenę. Największe zasługi w przybliżeniu czytelnikom postaci Maironisa oraz interpretacji jego dzieła położyli: Juozas Tumas-Vaižgantas, Juozas Brazaitis, Julius Būtėnas, Vincas Mykolaitis-Putinas, Vanda Zaborskaitė, Irena Slavinskaitė i Juozas Girdzijauskas²⁰. Uwagę poświęcali mu również inni pisarze i poeci, wśród nich tacy wybitni czy wpływowi, jak: Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Faustas Kirša, Antanas Venclova, Liudas Gira, Balys Sruoga, Justinas Marcinkevičius, Sigitas Geda czy Tomas Venclova²¹.

Przez ponad sto lat twórczość Maironisa poddana została różnym analizom i badaniom. Mimo to, dla niektórych Maironis nadal pozostawał „postacią-pomnikiem”. Eduardas Miežielaitis w eseju *Keli eskizai jo portretui*, opublikowanym w 1965 roku w zbiorze pism publicystycznych *Duona ir žodis*, podkreślił że: „Mano kartai Maironis – tai bronzos skulptūrinis portretas. Rūstus, santūrus, nekalbus” (dla mojego pokolenia Maironis to portret wykuty w brązie. Surowy, powściągliwy, małomówny)²². Znany współczesny litewski poeta i krytyk, Tomas Venclova, w eseju pt. *Laimė Maironis* spojrzął głębiej na przyczyny takiej właśnie recepcji autora *Pavasario balsai*:

Kritikų, berods, jau pastebėta, kad Maironio laiko modelis yra ne tik visa apimantis, bet ir kryptingas. Donelaičio laikas – statiškas žemdirbio laikas, kuriame amžinai atsikartoja tie patys ritualai; Baranausko laikas – tragiškas žengimas iš aukso amžiaus į bevaisę žemę, „išgriuvusią pūstynę”; ir tik Maironio laikas yra tikrojo istorinio proceso laikas su praeitimi, dabartimi ir ateitimi.

Wydaje się, że krytycy już zauważyli, że model czasu Maironisa jest nie tylko wszechobjmujący, ale i ukierunkowany. Czas Donelaitisa – to statyczny czas cy-

²⁰ Spis najbardziej znanych opracowań i monografii o Maironisie: J. Tumas-Vaižgantas, *Lietuvių literatūros paskaitos, Draudžiamasis laikas – „Apžvalgos” grupė*, Kaunas 1924; V. Mykolaitis-Putinas, *Naujoji lietuvių literatūra*, 1936, p. 238-279; V. Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, T. 10, Vilnius, 1969, p. 592-601; J. Būtėnas, *Maironis*, Vilnius 1957; J. Brazaitis-Ambrazavičius, *Maironio asmenybės portretas*, Raštai, T. 2, Chicago 1981, p. 37-100; V. Zaborskaitė, *Maironis*, Vilnius 1968, 1987; I. Slavinskaitė, *Maironis*, Vilnius 1987; J. Girdzijauskas, *Lietuvių literatūros istorija*, Vilnius 2002.

²¹ Więcej o recepcji twórczości Maironisa na Litwie w: M. Pokorska-Iwaniuk, *Historia wydań utworów Maironisa i różne interpretacje jego twórczości*, [w:] *Prace Bałtyckie – język, literatura, kultura*, Katedra Językoznawstwa, Uniwersytet Warszawski, 2006, s. 343-351.

²² E. Miežielaitis, *1984 Raštai*, T. 6, s. 122. Vilnius. E. Miežielaitis – poeta, tłumacz, związany z ruchem komunistycznym, po wojnie działacz partyjny, laureat nagrody Lenina, w latach 1954–1970 przewodniczący Związku Pisarzy, przywódca ideologiczny narodu.

klu prac polowych, w którym wiecznie powtarzają się te same rytuały; Czas Bara-
nauskasa – to tragiczny marsz ze złotego wieku do jałowej ziemi, „zrujnowanej
pustyni”; i tylko czas Maironisa jest czasem rzeczywistego procesu historycznego
z przeszłością, teraźniejszością i przyszłością²³.

Szczególne, „centralne” – jak mówi Venclova – położenie Maironisa w li-
teraturze litewskiej sprawia, że:

[...] tiesioginis Maironio poveikis yra labai pavojingas. Jo ženklai lengvai išvirsta
banalioomis klišėmis ir šampais, jo patosas – tuščia retorika, jo emocijos – senti-
mentais, jo harmonija – lėkštumu. Bet panašiai atsitinka kiekvienam tikram klasi-
kui, ir gal tai netgi yra vienas iš didybės požymių.

[...] bezpośrednio oddziaływanie Maironisa jest bardzo niebezpieczne. Jego znaki
z łatwością przemieniają się w banalne klisze, sztampy, jego patos [staje się] pustą
retoryką, jego emocje – sentymentami, jego harmonia – powierzchownością. Ale
podobnie dzieje się z każdym prawdziwym klasykiem, i możliwe, że jest to nawet
jedną z oznak wielkości²⁴.

Poezja Maironisa zaczęła więc powracać jako przedmiot przynajmniej no-
minalnie obiektywnej nauki o literaturze, co pozwoliło z czasem znów udostęp-
nić tę twórczość czytelnikom i nawiązać zerwaną nić z tradycją. Stąd rodzi się
postulat, by właściwie rozpoznać kontekst tej poezji, nie pozwolić, by jej po-
szczególne znaczenia otrzymywały byt niezależny od reszty, podporządkowany
jakimś zideologizowanym celom cząstkowym. Niekiedy też trzeba chyba z ta-
kich uwikłań samą tę poezję uwalniać, czyli ukazywać, że jej właściwa domena
to poszukiwanie harmonii i odzyskiwanie tożsamości w świecie sprzecznych
pragnień oraz ideowych konfliktów.

Maironis, jeden z największych twórców litewskich, sławny i kochany jako
poeta, wieszcz narodowy, którego wiersze były cytowane i śpiewane w każdym
zakątku Litwy, w Polsce wciąż pozostaje poetą niemal zupełnie nieznanym.
Tłumaczeniami jego dzieł na początku XX wieku zajmowała się z różnym po-
wodzeniem Stefania Jabłońska²⁵. W 1939 roku ukazała się *Antologia poezji li-
tewskiej*, i tam zamieszczonych zostało kilka wierszy Maironisa w przekładzie
Julii Wichert-Kajruksztisowej. Po II wojnie światowej parę wierszy Maironisa

²³ T. Venclova, *Laimei Maironis*, [w:] *Vilties formos*, Vilnius 1992, s. 288.

²⁴ Tamże, s. 289.

²⁵ Przekłady Stefania Jabłońskiej były drukowane w czasopismach: „Litwa”, „Głos Litwy”
i „Echo Litwy”.

przypomniano dopiero w 1973 roku, w *Antologii literatury litewskiej*, opracowanej przez Zygmunta Stoberskiego²⁶. W ostatnich latach o poecie litewskim pisał Mieczysław Jackiewicz w pracach o związkach literatury litewskiej z literaturą polską: *Literatura polska na Litwie XIV-XX wieku* i *Literatura litewska w Polsce w XIX i XX wieku*²⁷.

Czytając życiorys Maironisa, można zauważyć, że związki tego wielkiego litewskiego poety z kulturą i literaturą polską nie ograniczały się tylko do spotkań towarzyskich, zawieranych przyjaźni czy lektur wybranych dzieł polskich autorów.

Wiele dzieł Maironisa, poematy *Jaunoji Lietuva* i po polsku napisany utwór *Znad Biruty*, wiersze takie jak *Šatrijos kalnas* (*Góra Szatryjska*) czy *Užtrauksme naują giesmę* (*Pociągnijmy nową pieśń*), świadczą o tym, jak głęboko poeta ten był zżyty z polską kulturą. Zdecydowanie największy wpływ na litewskiego poetę miały strofy Adama Mickiewicza, a związek poezji Maironisa z twórczością polskiego poety daje o sobie znać przede wszystkim w tym fakcie, iż tłumaczenie pieśni z *Konrada Wallenroda – Wilija, naszych strumieni rodzica*, znalazło się w tomie oryginalnych wierszy litewskiego twórcy. Maironis w ten sposób chciał nie tylko nawiązać ścisłą łączność z tradycją, ale i włączyć swoje dzieło w ten sam obieg, w którym od lat funkcjonowała powieść Mickiewicza czy wiodąca usamodzielniony żywot pieśń. Co więcej, wskazywał, iż ambicją *Pavasario balsai* jest położenie fundamentów pod litewską literaturę narodową²⁸.

Można dostrzec pewne zbieżności w poemacie *Pieśń o ziemi naszej* Wincentego Pola i w poemacie *Litwa* Maironisa, również w dramacie *Kiejstut* Adama Asnyka i *Kęstučio mirtis* Maironisa, a wskazanie ich obecności w poszczególnych utworach wydaje się ważne dla uchwycenia ich właściwego sensu.

Znad Biruty – utwór zapomniany, przemilczany, to jedyne zachowane dzieło Maironisa napisane po polsku²⁹. Patrząc na sposób przekazania treści, ujęcia tematu, analizując pełną niedomówień i tajemniczości, o luźnej kompo-

²⁶ Z. Stoberski, *Tam gdzie malwy lśnią czerwone... Antologia literatury litewskiej*, Warszawa 1973.

²⁷ M. Jackiewicz, *Literatura litewska w Polsce w XIX i XX wieku*, Olsztyn 1999.

²⁸ Analiza wymienionych dzieł i wierszy Maironisa została przedstawiona w pracy: M. Pokorska-Iwaniuk, *Związki Maironisa z kulturą i literaturą polską*, [w:] red. M. Dawlewicz, I. Fedorowicz, A. Kaleda, *Funkcjonowanie języków i literatur na Litwie. Litewsko-polskie związki naukowe i kulturowe*, Wilno 2014, s. 176-190.

²⁹ W pracy podawać będę wersję tytułu *Znad Biruty*, gdzie słowo „znad” pisane jest łącznie, uwzględniając zasady ortograficzne współczesnych norm językowych. Starsze wydania poematu, jak też część autorów, posługują się starą formą i dlatego w niektórych przypisach będzie można spotkać tytuł pisany rozłącznie: *Z nad Biruty*.

zycji fabułę, w której przeplatają się wzajemnie elementy epickie i liryczne, ma się wrażenie, że jest to powieść poetycka. Utwór składa się z trzech części, poprzedzonych krótkim wstępem-inwokacją. Maironis tłumaczy w nim, dlaczego pisze po polsku, a nie po litewsku. Można domniemywać, że poeta chciał, aby czytelnikami dzieła byli spolonizowani Litwini z warstw szlacheckich. Założenie takie było zgodne z programem odrodzeniowej prasy litewskiej, której założyciele i współpracownicy żywili przekonanie, iż – jak pisze Tadeusz Bujnicki – „[...] za pomocą języka polskiego można będzie dotrzeć do Litwinów «spolonizowanych» i ugruntować w nich poczucie tożsamości»³⁰. Maironis ma więc nadzieję, że jego poezja obudzi serca rodaków, którzy zapomnieli, gdzie ich ziemia, którzy zapierają się mowy ojczystej, wyrzekają swoich korzeni:

Litwinem – chłop tylko, a ród Gedymina
Z herbami znad Wisły wdział na się strój nowy;
Co winien swej ziemi, kim był zapomina
I świętej praojców zapiera się mowy³¹.

Mimo wszystko nasuwa się wiele wątpliwości i pytań, jakie naprawdę było przesłanie wieszczca, i czy aby na pewno rola dydaktyka była wiodącą myślą litewskiego poety. Możliwe, że Maironis wykorzystał okazję, by – mając odpowiednie alibi – popisać się swoją niewątpliwą sprawnością wersyfikacyjną i językową w pisaniu po polsku.

Jakby na przekór sobie i odbiorcom, Maironis w kolejnych strofach wstępu chce usprawiedliwić się i wyjaśnić, dlaczego w ogóle pisze. Wyznanie pełne wyrzutu i rozpachy jest równocześnie zapytaniem o dalszą drogę twórczą poety. Jest próbą przedstawienia charakteru i nastroju całego dzieła. Jest prośbą o zrozumienie odczuwalnego w powieści stanu rozgoryczenia:

Jeżeli więc zgrzytnie mi akord goryczy,
Niech ból wytłumaczy, za łzy się policzy³².

Jest również oczekiwaniem wyrozumiałości i przychylności ze strony czytających, gdyż jak mówi autor:

³⁰ T. Bujnicki, *Polskojęzyczne piśarstwo Litwinów w Wilnie. Rekonesans*, [w:] *Życie literackie i literatura w Wilnie XIX-XX wieku*, red. T. Bujnicki i A. Romanowski, Kraków 2000, s. 245.

³¹ Maironis, *Znad Biruty*, [w:] Maironis, *Raštai*, t. II, Vilnius 1988, s. 272.

³² Tamże.

Mój język za twardy, bo nie jest matczyny;
On obcy, jak żmudzki dla braci – Polaków!³³

Po wstępie o charakterze rozliczeniowym następuje pierwsza część powieści poetyckiej, której akcja rozgrywa się w Poładze. U podnóża góry Biruty odbywają się właśnie konne gonitwy. Zwycięza w nich główna bohaterka utworu hrabianka Celina. Dokładnie opisany jest nie tylko wygląd prześlicznej panny, ale również jej charakter, zainteresowania, zajęcia. W tle zabawy pojawia się tajemnicza postać młodzieńca. Zamyślony, nieznany, „ze smutkiem na czole” wprowadza pewien stan niepokoju i zaciekawienia do tej części utworu. To typ bohatera bajronicznego, skłóconego ze światem, targanego silnymi namiętnościami, który „marzył o innym, nie ziemskim padole”³⁴.

Ciekawie zderza tutaj Maironis dwie postacie zapatrzonych w siebie kochanków, podobnie oceniających świat, jednakże odmiennie realizujących wytyczone cele. Mimo pewnego zauroczenia tajemniczą postacią, Celina neguje romantyczne cechy młodzieńca i kategorycznie odrzuca go, mówiąc:

Marzenia!... Marzenia – rdzą pracy i życia.
Kto marzy, w tym iskry do pracy nie płoną³⁵.

Rozpoczęta gra miłosna zostaje przerwana, tajemniczy bohater zdarzenia znika z pola widzenia. Akcja przenosi się w inne miejsce, na bal do pałacu. Następuje opis zgromadzonych gości. Jest to sprawnie przeprowadzona charakterystyka społeczeństwa. Autor nie stroni od ostrych słów krytyki, a także moralizatorskiego przywoływania, upominania. Po tych wersach, które można nazwać dydaktycznymi, czytelnik znowu powraca nad Morze Bałtyckie i znowu spotyka samotnego tajemniczego, rozmyślającego bohatera. Tych kilka strof zaliczyć chyba można do najpiękniejszych w całym utworze. Romantyczny młodzieniec rozmawia z „poezją”, pragnie zgłębić siłę w niej tkwiącą, błaga o natchnienie:

Tyranko moja! Ma królowo,
Coś niebo harf mi poznać dała,
Przec mi zamiera w ustach słowo?
Dlaczego niemy głąz i skała?

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 274.

³⁵ Tamże.

Poezjo! Daj mi harfę twoją
I twoich tonów cudne granie!
Być może serca ból ukoję
I Litwie powiem „wstań”, a wstanie³⁶.

W drugiej części dzieła odnajdujemy poetę w Szwajcarii u podnóża Alp. Jest on zmieniony, inny, odrodzony. Nie rozpoznaje w nim dawnego młodzieńca także Celina. Czuje, że nastąpiła w dawnym, posępnym ukochanym jakaś przemiana:

Na próżno Celina w nim szuka poety,
Co cierpi za milion, z gwiazdą na czole!
On zwykłym się zdaje człowiekiem, niestety,
Któremu dość dobrze na ziemskim padole³⁷.

Dopiero po czasie dostrzeże, że zapatrywania i odczucia młodzieńca nie uległy zmianie, tylko sposób realizacji zamierzeń diametralnie się odmienił. Chce być postańcem, który z „obczyzny” niesie dobrą nowinę, nadzieję. Jego kolejne wyznanie, to nie jest rozmowa zagubionego, wątpliwego człowieka, próbującego wykrzyczeć tylko swój ból i rozpacz. Jest on świadom swojej dziejowej roli, którą musi odegrać, odsuwa na bok szczęście osobiste, odrzuca wszelkie smutki, obawy, marzenia. Dla poezji i poety widzi nowe zadania:

Bądź ojczyzny opoką,
Nieś jej sztandar wysoko,
Będziesz gwiazdą, co wschodzi poranna!³⁸

Analogiczną jak poeta transformację przechodzi Litwa. W trzeciej części utworu czytelnik widzi zupełnie inny obraz tej samej ziemi, inaczej szumią sosny na górze Biruty, inna jest Połąga. Ten sam krajobraz tworzą nowi ludzie, światli i świadomi swoich zadań i powinności względem ojczyzny. Tak jak kiedyś na łowach i balu, tak i teraz, tylko w nowej scenerii, na koncercie pojawia się bohaterska, piękna Celina, która teraz chwalona jest za trudy pracy i walki o lepsze jutro, a nie tak jak kiedyś za pierwsze miejsce w gonitwie konnej.

³⁶ Tamże, s. 277-278.

³⁷ Tamże, s. 280.

³⁸ Tamże, s. 284.

Wśród tych strof pełnych radości i nadziei, pobrzmiewających nutą spełnienia i zwycięstwa, przewija się jednak motyw samotności poety, niezrozumienia go i opuszczenia.

Ciekawie zostało pomyślane przez Maironisa zakończenie dzieła. Tę ostatnią część uznać można za podsumowanie. Otwierają ją słowa wskazujące na podjęcie ostatecznej próby przekazania pewnej myśli:

Raz siódmy z swej piersi artysta natchniony
Przy dźwiękach akordu skarb pieśni dobywa;
Raz siódmy porywa, a tłum rozbawiony
Do nowej wciąż pieśni zachęca i wzywa³⁹.

...a kończą strofy, potwierdzające spełnienie zamierzonego dokonania:

Ach, wtedy z radości
W noc cichą w skrytości
Łzą czystą mi zajdą powieki
I spocznę w spokoju
Po walkach i znoju
Pod niebem mi obcem na wieki!⁴⁰

Nie bez przyczyny autor używa tutaj magicznej liczby siedem. To przesłanie ma poprowadzić czytelnika w stronę świętości, tak jak siódemka to liczba święta, symbol stworzenia, przestrzeni, doskonałości, spełnienia, zwycięstwa, wiecznego życia. W różnych kulturach, religiach, czasach, liczbie siedem przypisywano inne cechy, działanie, ale wydaje mi się, że u Maironisa liczbę siedem można uznać jako znak czegoś skończonego, zamkniętego. Symbolizuje ona osiągnięcie kresu, przejście wszystkich „bram, nieb, dróg”. Można w utworze odnaleźć pozytywne następstwa dojścia do głosu idei odrodzeniowej – doprowadzenie do pomyślnego końca rozpoczętej pracy: rozbudzenia świadomości narodu, wskrzeszenia języka, tradycji, historii. I chociaż w ustach artysty, w tej ostatniej pieśni można dostrzec pewną nutę wahania, zwątpienia:

Ach, wspomniał on druha i pieśni natchnione,
I ową ostatnią za życia poety!...
Zaśpiewaź ją dzisiaj, gdy piersi zmęczone,
Być może, dokończyć nie dadzą, niestety?⁴¹

³⁹ Tamże, s. 288.

⁴⁰ Tamże, s. 289.

...to jednakże postać Celiny, zrozumienie przez nią skargi i intencji poety utwierdzają czytelnika w przekonaniu, że cel został osiągnięty:

Jedna tylko, jedna ona
 Łzę wygnańca pieśń powita
 I w płaszcz czarny otulona
 Tam z Biruty ją odczyta.
 W czyn zamieni myśli moje,
 Na się wdzienie święte zbroje⁴².

Nastąpiło wypełnienie przez autora misji dziejowej. Biruta góra, Biruta królowa staje się symbolem zwycięstwa, tego, co litewskie, rodzime⁴³.

⁴¹ Maironis, *Znad Biruty*, [w:] Maironis, *Raštai*, t. II, Vilnius 1988, s. 288.

⁴² Tamże, s. 288.

⁴³ Litewskie latopisy podają, że Biruta była żoną Kiejstuta, księcia trockiego, a matką najbardziej wielbionego na Litwie władcy Witolda. Pochodziła z litewskiego rodu bojarskiego, nie są znane jednakże imiona jej rodziców. Patrz: H. Łowmiański, *Studia nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Poznań 1983, s. 217. Uznaje się, że małżeństwo Biruty z Kiejstutem miało miejsce koło 1350 roku i trwało 32 lata do tragicznej śmierci Kiejstuta w 1382 roku. Zaraz po nim według źródeł krzyżackich Jagiełło i Skirgiełło kazali Birutę utopić lub według innej hipotezy zwyczajem starolitewskim małżonka zginęła śmiercią samobójczą. Patrz: J. Ochmański, *Historia Litwy*, Wrocław 1982, s. 122-123. Najciekawsza jednak była krążąca wśród ludu i ciągle żywa legenda o Birucie, kapłance bogini Praurimy, która na górze świętej strzegła wiecznego ognia i ślubowała bogom czystość. Podobno książę Kiejstut wracając z krzyżackiej wyprawy zobaczył piękną wajdelotkę i zachwycony jej urodą i inteligencją porwał ją do Trok i poślubił. Żyli szczęśliwie, a po śmierci męża wróciła Biruta do Trok. Historycy podają w wątpliwość prawdziwość tego podania. Henryk Łowmiański uzasadnia, że miejsce akcji, Połaga, w XIV wieku leżała w strefie bezludnej i przylegała do terenów pozostających pod wpływami Zakonu Krzyżackiego, więc mało prawdopodobne, aby tam mogło nastąpić spotkanie. Również imię księżnej budzi wątpliwości, gdyż zaczęło występować w kronikach dopiero w XVI wieku. Patrz: H. Łowmiański, *Biruta*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Kraków 1936, t. II, s. 108. Ochmański zauważa również, że w latopisie występuje słowo „panna”, które jako polonizm funkcjonowało w języku, ale dopiero o wiek później. Patrz: J. Ochmański, dz. cyt., s. 122-123. Nie ulega wątpliwości, że temat legendy, jak i sama postać wajdelotki stała się natchnieniem dla pisarzy i poetów. Jednym z piękniejszych utworów opiewających życie Biruty jest ballada *Birutė*, napisana przez Silvestrasa Valiūnasa, poetę tworzącego po litewsku i po polsku. Ten litewski utwór miał aż trzy warianty. Jeden z nich został zanotowany w zbiorze *Bitelė Baublyje* Dionizasa Poški (Dionizego Paszkiewicza, przyjaciela poety), inny przetłumaczył na język polski Adomas Jucevičius (Ludwik Adam Jucewicz) i przekazał go do oceny krytykowi Kazimierzowi Brodzińskiemu, który pozytywnie ocenił dzieło. Uważa się, że ballada zachowała charakter utworu romantycznego, w którym na plan pierwszy wysuwają się zdarzenia historyczne, podkreślone są pierwiastki folklorystyczne, uwypuklony liryzm i dramatyzm dzieła. Możliwe, że pod wpływem tego właśnie utworu Kraszewski stworzył w 1836 roku poemat *Biruta*. Patrz: J. Girdzijauskas, *Silvestras Valiūnas*, [w:] *Lietuvių literatūros istorija*, Vilnius 2002, s. 305-321. Na wzór Valiūnasa historię pięknej wajdelotki przedstawia w balladzie zatytułowanej *Birutė*, Tomas Žičkus. Podobnie kreśli autor sylwetki głównych bohaterów, ukazuje litewski krajobraz, szumiące sosny, święte wzgórze. Zauważa się jednakże, że u Žičkusa strofy

Znad Biruty to utwór zapomniany i przemilczany, a aurę tajemniczości wokół tego dzieła potęgują jeszcze inne kwestie, ciekawostki, niedopowiedzenia. Przede wszystkim nie jest znana dokładna data powstania dzieła, a autor ukrywa się pod pseudonimem.

Badacze litewscy przypuszczają, że napisany został pod koniec XIX wieku. Taką wiadomość podaje jako pierwszy Tumas Vaižgantas już w 1924 roku⁴⁴. Nie mając jednak pewności, można brać pod uwagę późniejszy czas narodzin utworu. Trudno zgadnąć, dlaczego skrupulatny i pedantyczny z natury Maironis pominął tę informację. Możliwe, że pisząc powieść po polsku, nie chciał jej od razu opublikować i wahał się, czy włożyć to „dzieło do szuflady”. Dlaczego zdecydował się jednak w 1904 roku wydać *Znad Biruty*, podpisując się pseudonimem Halina z Połagi, i zrobił to w Ameryce, z pomocą i na koszt Ananasa Milukasa, publicysty, krytyka?⁴⁵ Uważa się, że taka decyzja była błędna, spóźniona. Znana badaczka twórczości Maironisa, Vanda Zaborskaitė, stwierdziła, że:

[...] ji tebuvo išspausdinta 1904 m., kai joje keliami klausimai jau buvo netekę netgi to aktualumo, kurį dar galėjo turėti prieš dešimtmetį. Nei visuomeninės minties, nei literatūrinį impulsą požiūriu ji ano meto lietuvių literatūrai nebegalėjo duoti nieko naujo [...]. Nesulaukė bent kiek reikšmingesnio atgarsio Z nad Biruty ir tarp sulenkėjusios dvarininkijos, kuriai ji buvo specialiai adresuota.

[...] poemat został wydany w 1904 roku, kiedy stawiane w nim pytania straciły na aktualności i ważności, jaką mogły mieć przed dziesięcioma laty. Podstawowe problemy zawarte w dziele nie wnosiły nic nowego i nie mogły wpłynąć ani na społeczne odczucia, ani na poglądy literackie [...]. Poemat nie wywołał też poważniejszego echa na spolszczonej szlachcie, do której był adresowany⁴⁶.

cechuje większy dramatyzm, napięcie, tajemniczość. Patrz: I. Skurdenienė, *Tomas Žičkus*, [w:] *Lietuvių literatūros istorija*, Vilnius 2002, s. 431-434. Jak widać, postać Biruty i związana z nią legenda były tematem bardzo chętnie podejmowanym i opracowywanym przez twórców romantycznych. Nie może więc dziwić, że Maironis właśnie tam u wzgórza Biruty umiejscawia akcję swojego poematu, podkreślając tym litewskie pierwiastki utworu.

⁴⁴ J. Tumas-Vaižgantas, *Lietuvių Literatūros paskaitos, Draudžiamasis laikas – „Apžvalgos” grupė*, Kaunas 1924.

⁴⁵ Antanas Milukas, publicysta, krytyk, od 1892 roku na stałe mieszkający w Stanach Zjednoczonych, gdzie skończył seminarium, a następnie był proboszczem w litewskiej parafii. Przez wiele lat pracował również jako redaktor w gazetach „Vienybę lietuvininkų”, „Dirva”, „Tėvynės sargas”. Dzięki jego zabiegom i funduszom wyszło na obczyźnie drukiem aż 180 dzieł różnych autorów litewskich Donelaitisa, Strazdasas, Baranauskas. Patrz: *Lietuvių literatūros encyklopedija*, Vilnius 2001, s. 335-336. W ich gronie znalazł się także Maironis.

⁴⁶ V. Zaborskaitė, dz. cyt., s. 216.

Jak zatem można wytłumaczyć i w czym należy doszukiwać się przyczyn hipotetycznego opóźnienia publikacji, zakładając, że powieść poetycka rzeczywiście powstała pod koniec XIX wieku? Wiadomo, że okres ten to bardzo trudny czas dla Litwy, Litwinów, polskich Litwinów i litewskich Polaków.

Można więc przypuszczać, że Maironis nie tyle nie chciał, co w końcu XIX wieku nie mógł swojej polskiej powieści wydać. Nie znalazł odpowiedniej litewskiej gazety, sponsora, a sam prawdopodobnie nie posiadał odpowiednich funduszy, gdyż dopiero w 1892 roku rozpoczął pracę w Kowieńskim Seminarium Duchownym. Trudno też osądzać, czy opublikowanie utworu w 1904 roku było pomyłką i spóźnionym działaniem ze strony autora.

Trzeba również brać pod uwagę ewentualność, że powieść została napisana nie w końcu XIX wieku, ale później, tuż przed samym wydaniem. Potwierdzać to może ustęp poematu, który zdaje się czynić aluzję do drukowanego w 1903 roku *Wyzwolenia* Stanisława Wyspiańskiego. Jakby w nawiązaniu do motywów tego dramatu, a w szczególności do znanych słów Konrada z Aktu III:

POEZJO, PRECZ!!! JESTEŚ TYRANEM!!

Maironis pisze:

Tyranko moja! Ma królowo,
Coś niebo harf mi poznać dała,
Przecz mi zamiera w ustach słowo?
Dlaczego niemy gład i skała?
Poezjo! Daj mi harfę twoją
I twoich tonów cudnie granie!⁴⁷

Ten ślad podążania za nowościami, jak też leksyka *Znad Biruty*, wskazują również, że Maironis bynajmniej nie zamknął swoich kontaktów z literaturą polską na lekturach romantycznych i wchłonął sporo poezji młodopolskiej.

Powtarza się jednak już wcześniej postawione pytanie: do kogo powieść została zaadresowana? Nie ma wątpliwości, że nastawienie kręgów emigracyjnych było prolitewskie, wręcz wojujące o swoją narodowość i język, i uświadamianie tej części społeczeństwa nie było konieczne. Wydaje się, że poetę zupełnie nie interesowała konkretna liczba i nastawienie polityczne potencjalnych czytelników. Przede wszystkim pozostał artystą, który odczuwał potrzebę pisa-

⁴⁷ Maironis, *Raštai*, t. II, *Poemos*, Vilnius 1988, s. 277-278.

nia, a dopiero w drugim rzędzie można mu przypisywać rolę dydaktyka, który pouczał i nawracał. Wydaje się również, że z pewnych względów chciał uniknąć rozgłosu i pozostać w ukryciu. Tak postawiona teza tłumaczy użycie pseudonimu.

Dlaczego ukrył się pod postacią akurat „Haliny z Połagi”? Można tylko przypuszczać, kim była owa Halina. Mimo poszukiwań, nie udało mi się odnaleźć wśród rodziny czy przyjaciół osoby o tym imieniu. Pewien trop, i to literacki, wiedzie do Kazimierza Brodzińskiego, autora „sielanki krakowskiej” z 1820 roku, zatytułowanej *Wiesław*⁴⁸. Główny bohater, sierota zakochuje się w pięknej Halinie. Sprzeciwiają się tej miłości opiekunowie młodzieńca. On, mimo dręczących go wyrzutów sumienia, opuszcza dom rodzinny, by połączyć się ze swoją wybranką. Ona okazuje się zaginioną córką przybranych rodziców Wiesława. Zawikłana intryga rodzinna zostaje rozwiązana i nic już nie stoi na przeszkodzie połączenia się zakochanych. Ten motyw rozstania i powrotów, konieczności dokonywania wyboru między tym, co słuszne, czy w jakiś sposób narzucone, a głosem serca często występuje w utworach Maironisa. Inne jest tylko zakończenie, u Brodzińskiego radosne i optymistyczne, u litewskiego poety na plan pierwszy zawsze wysuwa się problem niemożności połączenia się dwojga zakochanych. Możliwe, że Halina z Połagi miała być promykiem nadziei i wiary w to, że rzeczy niemożliwe i z góry skazane na niepowodzenie mogą się w ogóle spełnić. Można również zaryzykować twierdzenie, że na wybranie pseudonimu „Halina” wpłynęło dzieło Stanisława Moniuszki *Halka*. Wydaje się, że Maironis miał możliwość zapoznać się z tą operą. Jej premiera odbyła się bowiem w Wilnie w 1848 roku.

Motyw głównej intrygi: opuszczona i zdradzona dziewczyna, złamane serce młodzieńca, niespełniona miłość, zawiedzione marzenia, a w tle problem narodowy i społeczne kontrasty świetnie pasował i uzupełniał tematykę twórczości lirycznej Maironisa.

Łatwiejsze do wyjaśnienia jest pytanie, dlaczego autor w ogóle pseudonimu użył? Jeżeli założymy, że utwór napisany został w końcu XIX wieku, a wydany miał być do czasu zniesienia zakazu druku czcionką łacińską, do roku 1904, schowanie się pod innym imieniem było wygodnym unikiem zabezpieczającym przed możliwymi represjami ze strony władz carskich. Przez to, że napisał utwór po polsku i dla potencjalnych polskich czytelników, a przede

⁴⁸ Informacje zostały zaczerpnięte ze *Słownika postaci literackich*. Występuje tam tylko ta jedyna bohaterka o imieniu Halina. Patrz: A. Z. Makowiecki, *Słownik postaci literackich*, Warszawa 2000.

wszystkim to, że oparł się na dziełach polskich wieszczów narodowych, Mickiewiczu czy Słowackim, można było postawić go w rzędzie zwolenników opcji polskiej, wrogów odrodzenia narodowego, a tego nie chciałby sam poeta.

Z drugiej strony utwór, który wzywał do obudzenia się ducha narodowego Litwy, który krytykował szlachtę litewską i wyrzucał jej zapomnienie mowy dziadów, mógł być nieprzychylnie odczytany przez tych, do których był adresowany, przez samych Litwinów. Trzeba jeszcze dodać, że w 1904 roku Mairońnis już od 10 lat był wykładowcą w Akademii Duchownej w Petersburgu. Można założyć, że spotykał się i miał kontakty z petersburskimi kręgami polonijnymi i z pewnością zależało mu na przychylności otoczenia. Poza tym był młodym księdzem, który piął się po szczeblach kariery duchownej, skrycie licząc na mitrę biskupią, nie chciał stawiać własnej osoby w niekorzystnym świetle i przeciwstawiać się władzom kościelnym (ważniejsze funkcje kościelne pełnili Polacy), a tym samym zamykać sobie przyszłej drogi awansu. Powieść dla każdej ze stron mogła okazać się kontrowersyjna i politycznie niewygodna. Mairońnis przez całe życie był osobą niezwykle tolerancyjną, unikał sporów i zadrażnień, żył w zgodzie z otaczającym go światem i ludźmi, i wydaje się, że specjalnie przeczekał w ukryciu trudny dla niego samego okres twórczy.

Dopiero w roku 1923 był na tyle znanym, cenionym i niezależnym poetą, że bez obaw mógł się podpisać pod własnym dziełem. Utwór wyszedł w Kownie, nakładem pisma „Nowiny”, z dodatkiem zawierającym *Odsyłacze* i *Sonety* z litewskiego przełożone przez Gabryela Pomiana (Biesiekierskiego)⁴⁹. W tych też latach utwór został zauważony i w dosyć ograniczony sposób, ale jednak rosło zainteresowanie tą pozycją.

Jak dzieło Mairońnisa zostało przyjęte na Litwie, czego się w nim doszukiwano? *Znad Biruty* miała być dziełem przeznaczonym dla spolonizowanej szlachty litewskiej. Takie przesłanie powieści poetyckiej odczytała większość badaczy litewskich. Jako pierwszy w 1922 roku o utworze wypowiedział się Antanas Jakštas⁵⁰. Autor ubolewał nad faktem, że o poemacie⁵¹, który ukazał się przed 18 laty, nikt nic nie wie. Tym bardziej jest to smutne, gdyż treści przekazywane w utworze, jak przyznaje Jakštas, są ciągle aktualne. Autor dodaje, że odnosi się miłe wrażenie czytając strofy pełne liryzmu, chociaż brak dopracowanych wątków epickich może czytelnika zniechęcić i znudzić.

⁴⁹ Pismo „Nowiny” wychodziło w Kownie w latach 1921–1932.

⁵⁰ A. Jakštas, *Knygos svetomis kalbomis apie Lietuvą: Z nad Biruty*, „Draugija” 1922, t. 28, nr 9-10, s. 391-394.

⁵¹ Jak już wcześniej podawałam, autorzy litewscy używają określenia „poemat”, a nie „powieść poetycka”, nie zmieniam w związku z tym oryginalnego nazewnictwa w ich wypowiedziach.

Dosyć ogólnie, wręcz pobieżnie pracę Maironisa ocenił Tumas Vaižgantas. W krótkim wystąpieniu nie oszczędził autorowi słów krytycznych, mówiąc o skąpej postrzępionej akcji, ale dodawał, że utwór napisany jest ładną polszczyzną. Zauważył, że fabuła i idea *Znad Biruty* pokrywają się z innym dziełem Maironisa z *Jaunoji Lietuva*⁵². To samo akcentuje inny litewski krytyk, Mykolaitis Putinas. Przyznaje on, że:

[...] vertingumas pareina nuo patriotinio visuomeninio jų turinio ir lyrinių savybių. Epinės mūsų kūrybos jos nepraturtino.

[...] wartość poematu oceniać można, patrząc na patriotyczne i społeczne treści, które są przekazywane i cechy liryczne. Nasza epicka twórczość nie będzie jednak przez to bogatsza⁵³.

Zaborskaitė w dużej mierze powtórzyła opinie poprzedników, dodając kilka ciekawych nowych spostrzeżeń. Uznała, że przede wszystkim poemat pomógł zrozumieć genezę powstania niektórych obrazów i sytuacji, odsłonić laboratorium Maironisa, tym samym łatwiej przejść do lektury *Jaunoji Lietuva* i innych utworów poety⁵⁴. Autorka podkreśliła, że w utworze uwypuklone zostały romantyczne koncepcje Maironisa: liryzm, opisy przyrody, postać cierpiącego poety, miłość. Zaborskaitė tłumaczy, że podkreślanie przez Maironisa wątków miłosnych jest celowym zabiegiem autora, mającym przyciągnąć uwagę czytelnika poprzez wywoływanie podobnych, bliskich skojarzeń.

Ważnym momentem w analizie jest wspomnienie o Marii Tyszkiewiczównie, która miała być prototypem głównej bohaterki utworu, Celiny⁵⁵. Autorka

⁵² *Jaunoji Lietuva* pierwszy raz w całości opublikowana została w 1907 roku w Kownie. Wcześniej, w 1905 roku, wyszło sześć pieśni w Petersburgu w „Lietuvių laikraštis”, siódma i ósma pieśń dopisane zostały w 1906 roku. Uważa się, że jest to jeden z lepszych poematów Maironisa. Doczekał się wielu wydań i recenzji. Patrz: J. Tumas-Vaižgantas, *Lietuvių Literatūros paskaitos, Draudžiamasis laikas – „Apžvalgos” grupė*, Kaunas 1924, s. 196.

⁵³ V. Mykolaitis Putinas, *Naujoji Lietuvių Literatūra*, t. I, 1936, s. 272.

⁵⁴ V. Zaborskaitė, dz. cyt., s. 216.

⁵⁵ Vanda Zaborskaitė w biografii o Maironisie przytacza list napisany do poety przez Marię Tyszkiewiczównę, podpisany imieniem Celina. Również we wspomnieniach zanotowanych w „Mūsų senovė” z 1922 roku można przeczytać historię wydawania i przewożenia przez granicę na Litwę pisma „Tėvynės sargas”. Wspomniana jest tam rodzina Tyszkiewiczów, którzy również byli zaangażowani w ruch „nosicieli książek”. Czynnie przyczyniała się do tego hrabianka Tyszkiewiczówna, która lubiła i często jeździła do Kłaipeidy, a wracając zawsze zabierała ze sobą nielegalne wydawnictwa. Jako ciekawostkę autorzy podają, że odważna hrabianka, aby zmylić czujne oczy sprawdzających, zawsze ofiarowywała im drobne prezenty. Jak dalek można się dowiedzieć, jej zaangażowanie w sprawy litewskiego odrodzenia zaowocowało chęcią tworzenia. Powstało co prawda nieukończone opowiadanie, napisane po polsku, o chłopie Viškoncie, nosicielu książek. Treść mało oryginalna, trudno tutaj mówić o walorach artystycz-

uważa również, że w dziele przewijają się pewne biograficzne fakty i motywy z życia Maironisa. Podobnie jak wcześniejsi badacze, Zaborskaitė widzi zbieżności w treści z innymi poematami, jednak skłania się do odszukania wspólnych motywów pojawiających się w wierszu *Nuo Birutės kalno*. Te same przeżycia, doświadczenie, ta sama osobista nuta zbliża do siebie oba utwory. Ostatecznie autorka pozytywnie oceniła dzieło Maironisa, łagodząc tym samym poprzednie wypowiedzi krytyczne.

Zastanawia fakt, że analiz było tak mało, po drugie, że były tak zgodne, jednostronne wręcz stanowiące pewien rodzaj kalki myślowej. Gdy podsumuje się istniejące wypowiedzi, od pierwszej Jakštasa z 1922 roku, poprzez Vaižgantas z 1924 roku i Putinasa z 1936 roku, to do kolejnego omówienia Zaborskaitė z 1987 roku mija pięćdziesiąt jeden lat. Ta luka czasowa jest spowodowana ograniczonym publikowaniem dzieł Maironisa i wypowiedzi krytycznych o tym autorze. Wizerunek księdza-poety w Litwie radzieckiej nie był chętnie pokazywany i w ten sposób powieść po prostu odeszła w zapomnienie. Trzeba jednak podkreślić fakt, że ogólna sytuacja nie wpłynęła zasadniczo na styl i charakter istniejących wypowiedzi o utworze. Nikt nie podjął się prób przekształcenia utworu w dzieło rewolucyjne, tak jak to miało miejsce chociażby z *Grażyną* Adama Mickiewicza, a Celina nie stała się bohaterką mas pracujących, ludową działaczką. Wśród wszystkich opisów utwór zachował swój charakter i niezmienioną treść.

Podsumowując przedstawione opinie: wydaje się, że nie można analizować tego utworu lub odstępować od głębszej oceny powieści, biorąc pod uwagę tylko czas jej powstania czy publikowania, warto poświęcić dziełu więcej uwagi i dostrzec w nim, prócz chętnie podkreślanego i uwypuklanego narodowego przesłania, także inne wartości.

nich utworu, ale niezaprzeczalnie można stwierdzić, że sprawy litewskie wywarły duży wpływ na Marię hrabiankę Tyszkiewiczównę. Patrz: „Mūsų senovė”, Tilžė 1922, t. I, kn. 4, 5 – s. 637-640.

Sięgając do polskich źródeł, można odnaleźć pewne wiadomości potwierdzające związki ze stroną litewską tej części rodziny Tyszkiewiczów osiadłych w Kretyndze, Landwarowie i Poładze. Założycielem gałęzi był Józef Tyszkiewicz (1835–1891), żonaty z Zofią Horwattówną h. Pobóg. Miał liczne potomstwo, a Maria Tyszkiewiczówna była jedną z jego córek. Brat jej, hrabia Aleksander, z konieczności przyjął obywatelstwo litewskie, gdy po I wojnie światowej ziemie jego majątku po reformie rolnej znacznie zmniejszone znalazły się za granicami kraju. Do końca życia pozostawał czynnym obywatelem Litwy i brał nawet udział w rozmowach międzypaństwowych w 1937 roku. O wspomnianej hrabiance Marii, która miała być prototypem bohaterki utworu, Celiny, można jedynie przeczytać, że zmarła na zesłaniu w Kazachstanie w 1948 roku. Patrz: T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, Warszawa 1997, s. 442-443.

Już budowa dzieła, układ strof i przeskoki akcji w różne odległe miejsca są bardzo przemyślanym posunięciem autora. Zarzucany często Maironisowi brak spójności w treści, wycinki fabuły i rozrzucenie akcji, nie mogą być w przypadku *Znad Biruty* wadą, a jedynie zaletą, ciekawym pomysłem, innowacją. Analizując kolejno poszczególne części, zauważyć można pewną prawidłowość. Te momenty w powieści, które bezpośrednio opisują akcję utworu, czyli gonitwy konne i bal u stóp góry Biruty, malownicze wycieczki w Alpach i koncert w Połędzie, przedstawiają transformację społeczeństwa litewskiego. Naród, który na początku utworu nie posługuje się swoim językiem ojczystym i wypiera obyczajów, przechodzi trudną drogę odrodzenia i ostatecznie staje się świadomym celów i obowiązków wynikających z konieczności kształtowania nowej rzeczywistości. Bez wątpienia te bezpośrednio przekazane treści, najlepiej widoczne w powieści, stanowią oś fabularną utworu.

Zauważyć jednak trzeba, że po każdej akcji następują krótkie przerywniki. Mają one charakter lirycznych wyznań. Na pierwszy rzut oka mogą wydawać się zbędne, burzące całą konstrukcję, ale gdy zestawi się je razem, można zobaczyć, że wyznaczają one drogę przemiany, osobistej metamorfozy tajemniczego bohatera. Podkreślona jest rola, jaką ma spełnić poeta i jego poezja. Romantyczny młodzieniec z pierwszej części, stojący na uboczu wszystkich wydarzeń, smutny i rozmarzony, skłócony ze światem, poszukujący drogi życiowej, przeobraża się w dojrzałego i świadomego swojej wartości człowieka, poetę, gotowego słowem upominać i nawracać błądzących.

Łącznikiem pomiędzy światem realnym a światem jego myśli jest Celina. Na początku jest wrogo nastawiona do poety, gani za brak czynu i romantyczne mrzonki, następnie role się odwracają. On jest świadomy swoich powinności i chętny do pracy, a ona stara się zrozumieć i odczytać wyznaczone poecie przesłanie. Wreszcie Celina milknie i słucha tylko głosu bohatera, tak jakby jej rola przebudzenia młodzieńca już się wypełniła. Przez pewien czas była Celina ukrytym głosem sumienia poety, ale to on ostatecznie stał się symbolem nowej idei odrodzeniowej, zwyczajstwa myśli pozytywistycznej nad odczuciem romantycznym.

Ten trop jest bardzo istotny i ważny dla zrozumienia całej twórczości Maironisa. Pokazuje nam twórcę przede wszystkim jako poetę walczącego o swoje miejsce w historii i literaturze. Drugoplanową staje się rola nauczyciela, autora piszącego patriotyczne strofy „ku pokrzepieniu serc”. Niestety, refleksyjny charakter liryk Maironisa często bywa niedostrzegany, a przecież wersy, w których

poeta „stacza bitwę z poezją”, w których stara się określić swoje „ja” twórcze, są częstym, powtarzającym się motywem wielu jego utworów.

Powieść *Znad Biruty*, zapomniana i przemilczana, jest nietuzinkowym utworem. Korzysta z ciekawej formy, jaką jest powieść poetycka tajemniczym, gdyż historia jej wydań jest zawikłana, nieznana jest dokładna data powstania utworu, a autor ukrywa się pod pseudonimem. Jest napisana po polsku, na przełomie XIX i XX wieku, czyli w okresie, w którym twórczość pisarzy litewskich w języku polskim traciła na popularności, a nadto przez autora szanowanego i czytanego przez Litwinów.

Tematyka utworu, wydawałoby się nieskomplikowana i prosta w odbiorze, zmusza do przemyśleń natury filozoficznej. Mimo próby przekazywania rewolucyjnych haseł i przeprowadzenia ostrej krytyki społeczeństwa, wydzwięk całego dzieła pozostawia pozytywne wrażenia, a wszelkie spory czy kwestie drażliwe, dotyczące stosunków polsko-litewskich, autor stara się załagodzić.

Bibliografia

- Adomavičius R., *Maironio raštų bibliografija (1883–1989)*, Vilnius 1990.
- Brazaitis Ambrazavičius J., *Maironio asmenybės portretas. Raštai*, t. 2, Chicago 1981.
- Bubnicki T., *Polskojęzyczne pisarstwo Litwinów w Wilnie. Rekoncesans*, [w:] *Życie literackie i literatura w Wilnie XIX-XX wieku*, Kraków 2000.
- Būčys P., *Maironis*, [w:] „Literatūra ir kalba”, t. XXI, Vilnius 1990.
- Būtėnas J., *Maironis*, Vilnius 1957.
- Fita S., *Pokolenie Szkoły Głównej*, Warszawa 1980.
- Girdžijauskas J., *Silvestras Valiūnas*, [w:] *Lietuvių literatūros istorija*, Vilnius 2002.
- Girdžijauskas J., *Trys Maironio pavasariai*, „Sandraiva” 1996, balandis, nr 11.
- Jackiewicz M., *Literatura litewska w Polsce w XIX i XX wieku*, Olsztyn 1999.
- Jackiewicz M., *Literatura polska na Litwie XIV-XX wieku*, Olsztyn 1993.
- Jakštas A., *Knygos svetomis kalbomis apie Lietuvą: Z nad Biruty*, „Draugija” 1922. t. 28, nr 9-10.
- Kuzmickis Z., *Maironis ir lietuviškasis romantizmas*, „Vairas” 1932, nr 9.
- Lipčius A., *Maironis*, „Literatūra ir kalba”, t. XXI, Vilnius 1990.
- Łowmiański H., *Studia nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Poznań 1983.
- Maciejewski M., *Narodziny powieści poetyckiej w Polsce*, Wrocław 1970.
- Maironis, „Literatūra ir kalba”, t. XXI, Vilnius 1990.
- Maironis, „Literatūra”, t. 36 (1), Vilnius 1998.

- Maironis, *Raštai, Lyrika*, t. I, Vilnius 1988.
- Maironis, *Raštai, Poemos*, t. II, Vilnius 1988.
- Maironis, *Vilija*, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga” 1891, nr 10.
- Makowiecki A. Z., *Słownik postaci literackich*, Warszawa 2000.
- Mickiewicz A., *Konrad Wallenrod i Grażyna*, Paryż 1851.
- Mieželaitis E., *Raštai*, T. 6, Vilnius 1984.
- Mykolaitis-Putinas V., *Maironis*, [w:] „Literatūra ir kalba”, t. XXI, Vilnius 1990.
- Mykolaitis-Putinas V., *Naujoji Lietuvių literatūra*, t. I, Kaunas 1936.
- Ochmański J., *Historia Litwy*, Wrocław 1982.
- Paltarokas K., *Maironis*, „Literatūra ir kalba”, t. XXI, Vilnius 1990.
- Sirius, *Zgon Maironisa*, „Przegląd Wileński” 1932, nr 13.
- Skurdenienė I., *Tomas Žičkus*, [w:] *Lietuvių literatūros istorija*, Vilnius 2002.
- Slavinskaitė I., *Maironis*, Vilnius 1987.
- Šniūkšta P., *Maironis*, „Literatūra ir kalba”, t. XXI, Vilnius 1990.
- Stoberski Z., *Tam gdzie malwy lśnią czerwone... Antologia literatury litewskiej*, Warszawa 1973.
- Tumas J., *Lietuvių Literatūros paskaitos, Draudžiamasis laikas – „Apžvalgos” grupė*, Kaunas 1924.
- Venclova T., *Laimei Maironis*, [w:] *Vilties formos*, Vilnius 1992.
- Zaborskaitė V., *Maironis*, Vilnius 1987.
- Zaborskaitė V., *Maironis*, Vilnius 1987.
- Zaborskaitė V., *Ojciec współczesnej liryki litewskiej*, „Czerwony sztandar” 1966, nr 63.
- Zielińska T., *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, Warszawa 1997.

Monika Pokorska-Iwaniuk

Adam Mickiewicz University in Poznań

**ZNAD BIRUTY – POEM WRITTEN IN POLISH BY MAIRONIS,
THE GREATEST LITHUANIAN POET**

Jonas Mačiulis–Maironis – Lithuanian poet of the end of XIX c. and beginning of XX c., whose literary output is very rich and includes the collection of lyrics *Pavasario balsai* poems: *Lietuva, Tarp skausmų į garbę, Znad Biruty, Jaunoji Lietuva, Raseinių Magdė, Mūsų vargai*, historical dramas: *Kęstučio mirtis, Vytautas pas kryžiuočius, Didysis Vytautas – Karalius*. He was under the influence of Polish culture and literature closely connected with the tradition of the Grand Duchy of Lithuania. Many times he appealed to Polish heritage, and in his verses revealed to close relations with Polish authors: Mickiewicz, Asnyk, Pol. Unfortunately, Maironis, so famous in Lithuania, whose lyrics were present in nearly every home, even in remote areas, in Poland is still

unknown. *Znad Biruty* is the only left poem written in polish. Very interesting plot, intrigue, imposingly described characters, lyrical verses are main values of this poem. In the article is also described the history of publication of this work. Because of the fact, that Maironis is so well known in Lithuania it was necessary to mention about his life and about his creative writings. There are also pointed out the most characteristic opinions about this famous poet and his literary activity, from the position of poet – classic close related to Lithuanian tradition, through the position of poet – symbol of cultural identity, to the conception of poet – prophet.

Key words: Maironis, Lithuanian literature, culture and heritage, Romanticism and Positivism in Lithuania, *Znad Biruty*, Maironis' literary activity.

Monika Pokorska-Iwaniuk

Adomo Mickevičiaus universitetas (Poznanė)

MAIRONIO ZNAD BIRUTY – LIETUVIŲ POETO LENKIŠKAS KŪRINYS

Santrauka

Maironis – svarbus lietuvių literatūros kūrėjas. Nedaug tyrėjų tepastebi faktą, kaip glaudžiai Maironis buvo susijęs su lenkų kultūra ir literatūra. Maironio šeimos namuose mielai buvo skaitomos lenkiškos knygos, taip pat žinoma, kad poetas savo pirmuosius, deja, neišlikusius eilėraščius parašė lenkų kalba. Jaunasis Jonas Mačiulis buvo priimtas į Kauno gimnaziją Maculewicz pavarde, o laiškai, kuriuos siuntė iš ten seserims, buvo rašyti taip pat lenkiškai. Mačiulių šeima bendravo su aplinkine šlėkta, o Maironis dažnai praleisdavo atostogas bičiulių dvaruose. Vėlesniame savo gyvenimo laikotarpyje Maironis vis labiau atitolo nuo lenkų kultūros, tačiau negalime pasakyti, kad visiškai prarado ryšius su ja. Skaitė pasaulinės literatūros paskaitas, tame tarpe ir lenkų literatūros, tam tikrą laiką seminarijoje mokė lenkų kalbos.

Iki senatvės palaikė kontaktus su dvarininkija ir lenkų inteligentija. Šie artimi ryšiai atsispindėjo žymaus lietuvių poeto kūryboje. Maironis, kuriam lenkų kultūra turėjo įtakos, savo poezijoje rėmėsi A. Mickevičiaus, W. Polio, A. Asnyko kūryba. *Znad Biruty* – vienintelis išlikęs Maironio veikalas, parašytas lenkų kalba. Savo forma tai poetinė apysaka, kuri prasideda įžanga – invokacija. Maironis joje pasiteisina, kodėl rašo lenkiškai, o ne lietuviškai. Jau pirmos eilutės kelia daug abejonių ir klausimų, kokia buvo iš tikrųjų lietuvių poeto idėja. Paslaptingo nuotaiką, supančią šį kūrinį, stiprina dar kiti dalykai. Apysakos sukūrimo data yra nežinoma. Nors ir užmiršta, tačiau poetinė apysaka *Znad Biruty* – neeilinis veikalas, parašytas lenkiškai lietuvių gerbiamo ir skaitomo autoriaus XIX ir XX amžių sankirtoje – laikotarpiu, kuriame lietuvių rašytojų kūryba lenkų kalba jau nebebuvo populiari.